

Slovenski obrtnik

V Celji, dné 25. decembra 1893. leta.

Skrb za delavce in okrajne bolniške blagajnice.

Avstrijska vlada z državnim zborom vred obrača svojo skrb zlasti nižjim stanovom, rokodelcem, kmetom in delavcem. Z obrtnimi postavami, o katerih smo v našem listu že večkrat govorili, hoče se pomagati rokodelcem, posebno rokodelskim mojstrom.

V zadnjem času je izišlo tudi več postav, s katerimi se hoče delavcem pomagati. In to je prav, to kaže ljubezen do bližnjega. Koliko nevarnosti morajo delavci prestati! Koliko morajo trpeti, posebno po fabrikah in rudokopih! Včasih morajo prestajati veliko vročino, včasih požirati veliko prahu, štati v nesnagi, trpeti pomankanje dobrega zraka. Večkrat jim je življenje v nevarnosti. Delati morajo mnogokrat tudi po noči; prestajati zdaj mraz, zdaj vročino. Postava od 8. marca 1885 jemlje delavce precej v svoje varstvo.

Po tej postavi je dolžnost tovarnarjem, da skrbé za zračne, čiste, snažne, brezprašne delavnice. Ta zakon določuje primeren počitek, da se morajo delavci od dela nekoliko oddahniti, zlasti o poldanskem času; da mora ob nedeljah vsako obrtno delo počivati, da se otroci pod dvanajstim letom za obrtno delavnost ne smejo rabiti, in da se smejo otroci od 12. do 14. leta k večjemu osem ur na dan pri delu porabiti. Mladi delavci, ki spanja zelo potrebujejo, se ne smejo vzeti k ponočnemu delu. In sploh se nalaga vsem tovarnarjem, da ne smejo več kakor enajst ur na dan delavcev porabiti. Nadalje je tudi ta določba v obče delavcem v korist, da jih mora gospodar v gotovem denarji plačevati. Nalaga se jim tudi to, da morajo za obolele ali ponesrečene delavce nekaj časa skrbeti, in da morajo vsem delavcem, ki še niso prekoračili 18. leta, dovoliti, da obiskujejo za nje primerne (obrtne) šole, zlasti ob večernem času in ob nedeljah. Da se vse te postavne določbe tudi izvršujejo, zato so postavljeni obrtni nadzorniki, ki imajo dolžnost, paziti zlasti na protipostavnosti po fabrikah. Poleg te tako imenovane fabriške postave je imenitna

postava o nezgodah od 28. decembra 1887. Ta ima namreč namen, pomagati tistim delavcem, ki utegnejo postati nesrečni pri delu v fabrikah, v rudnikih in pri velikih stavbah. Pri taci podjetjih lahko nesrečen postane delavec za vse svoje žive dni; utegne ga celo zadeti smrt. Kdo bode li skrbel za njega v dolgi bolezni? Kdo redil pohabljenca? Kdo vdovo in otroke? Zato skrbi omenjena postava, po kateri so se ustanovile posebne zavarovalnice, v katere se morajo zapisati fabriški in rudniški delavci; plačujejo po določenih tarifih z ozirom na svoje plačilo in na večje ali manjše nevarnosti, v katerih so, male doneske. Teh se s časoma toliko nabere, da se morejo plačevati raznovrstne odškodnine onim delavcem, katerim se pripeti nezgoda po fabrikah ali v rudnikih ali pri velikih stavbah.*) Enak blag namen ima postava od 30. marca 1888. Ta govori samo o tem, kako bi se za bolne delavce skrbelo. Kako je to tudi potrebno! Ali si morete kaj žalostnejega misliti od bolnega delavca! Nima niti živeža niti denarja, da bi si ga kupil; potrebuje namreč še dobre in krepke jedi, pa zdravil in zdravnika! A kje naj siromak vzame, ko se še z zdravimi rokami težko preživi! To skrbi zopet nova postava, po kateri si morajo zdravi delavci sami skrbeti za svoje bolniške blagajnice. Sleherni delavec si mora nekaj krajcarjev (recimo 2 kr. od svojega zaslužka) odtrgati in položiti v bolniško blagajnico, iz katere dobiva podporo kedar zbolí.

V okrajne bolniške blagajnice plačujejo učenci, vajenci, pomočniki pri mojstrih in raznih obrtnikih; plačevati morajo tudi služniki pri postah, po lekarnah, služniki in uradniki pri odvetnikih, notarjih. Okrajne bolniške blagajnice so osnovane na podlagi že omenjene postave (od 30. marca 1888) in na podlagi pozneje dodanih

*) Kako koristno je tako zavarovanje proti nezgodam v premogovih jamah, nam priča mej drugim sledeči slučaj: V Trbovljah je ubilo delavca, ki je bil sicer neoženjen še, a je imel doma mater, katero je le on edini v starosti podpiral. Težko je bilo materi res, ko je zgubila sina, a dobila je za sinom — 700 godinarjev.

zakonov, od katerih nekateri prvotno postavijo tudi spreminjajo. Na podlagi teh postav je vsaka bolniška blagajnica napravila svoja pravila po predloženem vladnem uzoru. Na podlagi pravil se je izdal pozneje tudi poseben navod za poslovanje pri bolniških blagajnicah. Vse okrajne bolniške blagajnice so se osnovali po okrajnih glavarstvih, ki imajo tudi prvo nadzorstvo nad blagajnicami, ki so v njihovem obsegu. Na podlagi pravil pa voli vsaka bolniška blagajnica, pri kateri imajo primeren glas vsi udje, t. j. plačujoči delavci in služniki, pa tudi plačujoči delodajalci (mojstri), svoje načelstvo in svoje nadzorstvo. Delo pri okrajnih bolniških blagajnicah je navadno toliko, da ga navaden obrtnik, ki je kot načelnik izvoljen, skoro ne more sam opravljati; zato imajo običajno bolniške blagajnice najetega tajnika (blagajnika) s stalno nagrado. Poglavitne določbe iz postave o bolniških blagajnicah bi bile te-le: Oboleli delavec ima najmanj 20 tednov pravico do bolniščine in zdravniške postrežbe. Če umrje, se morajo poravnati potrebni pogrebni stroški. Bolniščina (podpora) znaša 60% navadne njegove plače; plačuje se vsak teden ob koncu. Ako je v kaki bolnici, plača blagajnica ondi stroške. Pogrebni stroški ne smejo več kakor 50 gld. znašati. Če je delavec brez dela in zaslužka, vendar ostane še skozi 6 tednov ud tiste blagajnice, pri kateri je prej plačeval.

K blagajnici pristopiti in v njo plačevati so primorani tudi mojstri (delodajalci), in sicer eno tretjino tega, kolikor spada na njihovega delavca. Običajno in postavno naj bi plačeval delavec 3%, torej mojster 1%, tedaj delavec 2%. Kdor služi 1 gld. na dan, plačuje torej 2 kr. na dan v bolniško blagajnico, mojster sam pa plača 1 kr. Iz teh doneskov se plačujejo vsi stroški blagajnice (podpore, zdravila, zdravnik, pogrebščina); ob enem se mora pa nabirati nekaj v prihranjeno zalogo, katera se mora tako varno naložiti, kakor sirotinski denarji. Dolžnost vsakega delodajalca je, da oglasi svoje delavce pri blagajnici, pod katero spada, kedar k njemu v delo vstopajo. Vsaj so zato posebne tiskovine, katerih se more poslužiti vsak delodajalec. Kdor to opusti, doleti ga ne malo občutljiva kazen. Kakor je bilo treba novega služnika „zglasiti“, tako velela postava, da ga je treba, tudi „odglasiti“, kedar je iz službe izstopil. Tudi v ta namen imajo bolniške blagajnice posebne tiskovine. Kedar je kdo k okrajni bolniški blagajnici pristopil, dobi posebno izkaznico, iz katere je poleg drugega tudi razvidno, do katerega zdravnika in

do kolike vsakdanje bolniščine (podpore) ima pravico. Vrh tega imajo te izkaznice najvažnejša določila iz pravil dotične okrajne bolniške blagajnice, kakor:

§ 3. Ud postane dotičnik z dnevom, s katerim v delo stopi.

§ 4. Ud neha biti, kadar h kaki drugi okrajni bolniški blagajnici pristopi, ali pa če bi šel na tuje in bi po preteku 4 tednov svojih doneskov ne doposlal. Dokler je pa v državnem zboru zastopanih kronovinah in deželah in redno plačuje svoje doneske, ima pravico na bolniščino, zdravila in pogrebne stroške. Udje, ki svojih prispevkov zaradi tega ne morejo plačevati, ker so brez zaslužka, ostanejo udje in obdrže pravico do bolniške podpore 6 tednov.

§ 7. V izkaz zavarovanja dobi vsak ud „izkaznico“, katero naj varno hrani; ako bi jo izgubil, naj to izgubo nemudoma naznani okrajni bolniški blagajnici.

§ 9. Plačuje se od vsacega goldinarja na prvi strani postavljene plače delodajalcu 2 kr.

§ 11. Ako bolezen traja več kakor tri dni in ne čez 20 tednov, dobiva zavarovanec 60% „navadne dnine“, dalje zdravila in zdravnika zastoj. Ako mora zavarovanec iti v bolnišnico, plača stroške blagajnica. Delavke v otročji postelji dobivajo podpore za 4 tedne; ako pa bolezen dalj časa traja, tudi še naprej, vendar ne čez 20 tednov. Bolniščina se izplačuje proti izkazu bolniškega lista vsaki teden za nazaj. Pogrebni stroški znašajo 20kratno dnino in se izplačujejo proti izkazu mrtvaškega lista.

§ 12. Do podpore ima delavec pravico takoj, ko je ud postal, le treba je za tisti kraj v to postavljenemu možu svojo bolezen naznani, da mu ta v dokaz bolezni izgotovi bolniški list.

§ 15. Za bolezen, nastale vsled pijančevanja ali pretepa, dobiva zavarovanec samo zdravila in zdravniško pomoč.

Udje, ki so okrajno bolniško blagajnico s pretvarjanjem (simulacijo) oškodovali, morajo dotle plačevati dvojne prispevke, dokler se ne založi provzročena škoda z večjim plačilom.

Če delavec zboli, mora se izkaziti prej z „bolniškim listom“, da je bil res bolan. Ta list izdaja seveda zaupna oseba (zdravnik) dotične bolniške blagajnice.

To bi bile nekatere določbe o splošnih okrajnih bolniških blagajnicah, katere združujejo tako rekoč vse raztresene, t. j. pri raznih delodajalcih v službi stoječe osebe enega ali dveh

sodnijskih okrajev. Kjer ima pa en sam fabrikant 100 ali več delavcev, sme osnovati si posebno obrtno (tovarniško) blagajnico, da plačujejo njegovi delavci v to obrtno, in ne v okrajno bolniško blagajnico. Tretja vrsta bolniških blagajnic so pa združene blagajnice, to je: Nekatere obrtne zadruge so si bile že pred postavo o delavniškem bolniškem zavarovanju (z dne 30. marca 1888) osnovale na podlagi obrtnega zakona (1883) svoje blagajnice. Te združene blagajnice so bile toliko vredne, ako so se ravnale tudi po postavi od l. 1888., da ni bilo tudi v to blagajnico plačujočim pristopati še k okrajni bolniški blagajnici. Po Slovenskem imamo v sledečih okrajih okrajne bolniške blagajnice, in sicer na Štajerskem: v Celji (za mesto, okolico, Vransko in Gornjigrad, ima 931 udov*), v Konjicah (tudi za Šmarje, 184 udov), Laško (242), v Ljutomeru (262), v Gornji Radgoni (221), v Mariboru (2501), pri sv. Lenartu (171), v Slov. Bistrici (400), v Ptujih (za Ormož in Rogatec, 773), v Sevnici (še za Kozje 169), v Brežicah (117), v Šoštanji (164), v Marenbergu (464) in v Slovengradci (312); na Kranjskem: v Postojini (za celo glavarstvo, 385), v Kočevji (za celo glavarstvo, 170), v Krškem (še za Radeče, 185), v Kostanjevici (in za Mokronog, 118), v Škofljiloki (443), v Kranji (358), v Tržici (359), v Ljubljani (2700), v ljubljanski okolici (632), na Vrhniki (179), Litiji (in za Zatičino (262), v Logatci (za celo glavarstvo, 388), v Radovljici (tudi za skupno glavarstvo, 442), v Novem mestu (enako, 146), v Kamniku (enako, 1117), v Črnomlju (tudi za celo glavarstvo, 95), na Koroškem: v Celovcu (343), v Borovljah (356), v celovski okolici (1030) v Beljaku (tudi za Rožek, 1392), v Trbižu (174), v Velikovcu (432), v Doberlevesi (in za Kaplo, (191), v Pliberku (175); na Primorskem: v Gorici tudi za okolico, za Kanal, Bovec, Cerkno in Tolmin (1006), v Ajdovščini (312), v Sežani (169), na Nabrežini (922) v Kopru itd.

Kolikor večje je število udov, toliko več je obrtnikov in obrtnije v dotičnem okraju. Razen okrajnih bolniških blagajnic so v nekaterih krajih tudi obrtne ali tovarniške bolniške blagajnice, n. pr. na Vranskem pri tovarni za kamenino (tovarnarjev Riessberger in dr.), v Hrastniku v steklarni in kemijski tovarni, v Preboldu v predilnici, na Zidanem mostu v oljarnici, v Radečah v papirnici, v Škofljiloki v sukarnici; v Ljubljani jih je več tacih tovarniških bolniških bla-

gajnic; tudi v Litiji je, v Medvodah, na Fužini (Belipečih) itd.

Pri državnih obrtvalnicah in tovarnah (tabačnicah) so zopet posebne bolniške blagajnice po istem kroju; baš tako imajo posebne blagajnice železniške družbe, n. pr. pri nas južna železnica. Vrh tega so se ustanovile še, predno je izišla ta postava, pri obrtnih zadrugah blagajnice, od katerih so nekatere ostale in obdržale, vsaj l. 1889. še. Največ je takih združnih bolniških blagajnic bilo l. 1889. v Celji; za mesto, za okolico in bližnje okraje, n. pr. mesarska zadruga, krojaška, (čevljarska itd.), zadruga kovinska (ob enem zidarska, tesarska, kolarska itd.) zadruga, ki so imele svoje združne bolniške blagajnice, dočim so drugi obrtniki pristopili k novi okrajni bolniški blagajni. Drugod na Slovenskem je malo združnih bolniških denarnic, imajo jih le trgovci v Mariboru, trgovci v Ptujih, brivci v Ljubljani, rokodelci v Prevaljah itd.

Blagoslovljenje združne zastave v Ljutomeru.

Da se slovenski obrtniki seznanimo, je treba poročil — kje smo, kaj delamo in kako živimo. V Ljutomerskem sodnijskem okraju kot področju tukajšnjih obrtnih združenj nas je okoli 600 obrtnikov — blizo 25 je Nemcev in nemškutarjev — drugi smo Slovenci. Vsi smo v štiri združne skupine združeni. Prva združna skupina obsega krojače, čevljarje, klobučarje in dr. Druga kovače, kolarje, sedlarje in dr. Tretja mizarje, sodarje, lončarje in dr. Četrta gostilničarje, trgovce, mlinarje, pekarje in dr. Zadruga uraduje slovenski le tretja skupina, v kateri so naši najodličnejši slovenski rokodelci — Velnar, Pihlar, Čagram, Karba, Gregorinčič in dr. pridruženi, se še vklanja nemškutariji — tej sramoti je pač čas konca.

Zborovanje se vrši še kaj živahno; pri vsaki zadrugi po dvakrat na leto. Za učence vpeljane preiskušnje imajo dober upliv, ker se predloženo delo strokovno kritikuje in slab uspeh učnega mojstra in učenca graja. Letne naloge po 40 kr. plačujemo prostovoljno in iste večinoma v razveseljevanje porabimo, pri tem še vendar združno premoženje lepo narašča in sicer iz vpisnine novih udov in iz sprejema in oproščenja učencev. V prvi in drugi združni skupini je po trudu izbornega rodoljuba in obrtnika obveljalo, da se je vpisnina novim udom od 15 na 6 gld. znižala. Saj je neumno itak s plačili preobložene

*) Vsa števila so od l. 1889.

obrtnike z visoko vpisnino stiskati in denar na kup zlagati. Pismene posle zvršuje pri teh skupinah nek zadržnik vsako za 10 gld. na leto. Pred novo dobo je tudi tukaj več „cehov“ stotine let obstalo, n. pr. čevljarska, lončarska, kovaška, tkalčovska in sodarska „ceha“. — Listine teh je večinoma častiti gosp. dekan shranil. Te „cehe“ so imeli v cerkvi svoje zastave in svečnike (lustre), ktere so sami s svečami oskrbovali. Vse to so prevzele tudi sedanje zadruge, ktere na sv. Rešnega telesa dan pred zborovanjem svojim zastavam po stari navadi sledijo. Temu so se sicer veri kakor narodu nezvesti nemškutarji jako zoperstavljali, pa hvala Bogu, brez vspeha. Čevljarska zadruga si je letos novo cerkveno zastavo napravila, ktero so že na dan Oznanenja dev. Marije slovesno blagoslovili. Za kumico bila je prečastita gospa Seršenova, ktere soprog je velik prijatelj narodne obrti in obrtnikov. V cerkvi so nam naš toliko priljubljeni velečastiti gospod dekan z lepimi besedami razjasnili pomen zastave, ktera bi nas naj v blagi namen vedno trdno družila. Pri končani službi božji smo imeli slovestno veselico, ktero so gospod dekan, gosp. Seršen in tudi gospa kumica z navzočnostjo počastili. Pri tej priliki govoril je neki mojster, sledeče:

Že 300 let pred Kristusom je grški modrijan Sokrates učil, naj človek veruje v enega Boga in istega z dobrimi deli časti. Da je zadruga novo zastavo priskrbela, jo cerkvi posvetila in da smo jo danes blagoslovili smo to gotovo tudi namenili Bogu na čast.

Rokodelstvo ima glasno in slavno zgodovino. V srednjem veku, ko je bilo ljudstvo podjarmljeno, — čuditi se moramo, kako je Bog to dopustil; — so edino rokodelci si znali priboriti potrebne pravice za svoje koristi. Sto in stokrat so se bojevali zoper grajščake, plemenitaže, itd. Za vživanje današnje pičle svobode ima človeški rod edino rokodelcem in učenjakom zahvaliti, ne pa grajščakom, uradnikom ali vojni.

Naobražujmo torej vrlo svoje otroke in učence, da bodo postali pošteni, delavni in mirni pa za svobodo in pravico vneti državljani.

Naša čevljarska zadruga obstoji že od leta 1688, torej več kot 200, let to društvo je gotovo večkrat obhajalo svečanost blagoslavljanja zastave. Mi gotovo vsi želimo, da bi naša zadruga še naprej trdno stala in koristi rokodelcev čuvala — a ko bodo zopet novo zastavo blagoslavljali; — kje bomo že mi! Vse mine!! Kratko je človeško življenje; — da pa bo spomin blagi — bo-

dimo pošteni, delavni, in človeški družbi hasnoviti slovenski rokodelci.

Še lepše so potem govorili gospod dekan. Sledile so zdravice in konečno sklep, da hočemo svojim učencem nedeljsko šolo priskrbeti.

Drobtine.

(Postava o zavarovanji delavcev) zoper nezgode od l. 1887. se je nedavne v državnem zboru razširila. Do zdaj je ta zakon veleva, da se imajo zavarovati zoper nesreče le delavci v rudnikih in tovarnah. Zavarovalnino sta morala plačevati delodajalec in delavec, in sicer prvi 90%, drugi 10%. V teku pet let so vse državne zavarovalne družbe te vrste, katerih je menda 7, (za Kranjce je n. pr. v Trstu in za Primorce, v Gradci pa za Štajerce in Korošce), nabralo okolo 10 milijonov zavarovalnine, izplačale za ponesrečene delavce 2 milijona. Zdaj pa vlada predlaga, da bi se morali zavarovati zoper nezgode tudi delavci pri železnicah, brodarstvu, pri cestah, delavci pri poslopih, pri založnicah lesa in oglja, delavci pri stalnih gledališčih, pri stalnih ognjehasnih društvih, snažilci kanalov, dimnikarji, kamnoseki, tesarji in še drugi. Vse lepo! A kdo bode plačeval. Rokodelci morajo razen cesarskih davkov z raznimi nebrojnimi nakladami plačevati letne doneske v svoje zadruge, doneske v bolniške blagajnice in zdaj zopet nova zavarovalnina, nov davek! kdo ga bode zmogel?!

(Nova knjiga za ključavničarje.) Onim naših čitateljem, ki beró nemški, priporočamo novo knjigo: „Der praktische Schlosser“ (Praktični ključavničar), ki je izšla v zalogi O. Arnida v Stuttgartu. Knjiga ima zbirko jako rabljivih predlog in načrtov za razna ključavničarska dela od arhitekta Viljema Kicka. Vrata, vkladki, mreže za grobove, za stopnjice, za balkone, za ograje itd. so narisane deloma v pomanjšanem merilu, deloma v natorni velikosti. Knjiga izide v 10 snopičih, ki veljajo po 90 krajcarjev.

Listnica uredništva.

Ker s to številko končujemo letošnji letnik, zahvaljujemo se vsem sodrudnikom na njihovem trudu v tem letu. Žalibog je bilo to število letos še prav majhno; osobito iz pravih obrtnih, rokodeljskih ali trgovskih krogov se nam je premalo dopisnikov oglasilo. Prosimo pa vse naše čast. čitatelje, da bi opozorili rokodelce slovenske na naš list; od probujenih slovenskih obrtnikov pa pričakujemo, da nam bodo v bodočem letu poročali o gibanji naših obrtnikov, o društvenem življenju iz obrtnih krogov, o zborovanji obrtnih zadrug, o novih iznajdbah i. t. d.